

9. Про речове забезпечення військовослужбовців Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України в мирний час та особливий період : наказ адміністрації Держ. служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 08.12.2017 № 673. *Офіційний вісник України*. 2018. №11. Ст.79

10. Дідовець Ю.В. Щодо правового регулювання житлового забезпечення військовослужбовців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 4. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vnadpcurn_2018_4_8.pdf

11. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії : Указ Президента України від 01.02.2022р. № 36/2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. №20

12. Прощай черга? – проект Концепції забезпечення житлом військовослужбовців. Юридична служба Збройних Сил України. URL : <https://www.ukrmilitary.com/2018/07/koncepciya-zhytlo-viskovym.html>

13. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-p#Text>

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2022-01-05

Костенко В. Г.

кандидат юридичних наук

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена з'ясуванню місця соціальної безпеки в умовах глобалізації. Вказується на те, що в результаті процесу глобалізації має місце стирання існуючих кордонів не лише між державами, але й між їх світоглядом, ціннісними орієнтирами, серед яких особливого значення набуває соціальна безпека. Визначаючи формальне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації, автор доходить думки, що його характеризують: інституційне забезпечення соціальної безпеки (універсальні та регіональні інститути); нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки (міжнародно-правові акти

універсального та регіонального значення); процедурно-процесуальне забезпечення соціальної безпеки. В межах осмислення фактичного місця соціальної безпеки в умовах глобалізації (аналіз ґрунтується на резолюціях Ради з прав людини ООН 2021 року № 46/4, № 46/10, № 46/14, а також доповідей спеціальних доповідачів та записок Генерального секретаря ООН з різних питань соціальної безпеки людини) обґрунтована гіпотеза про розрив між формальним та фактичним місцем соціальної безпеки в умовах глобалізації. У висновках узагальнюються результати дослідження, а також констатується, що фактичне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації засвідчує, що суб'єкти глобалізаційних процесів не достатньо занепокоєні питаннями соціальної безпеки, ігноруючи таким чином комплекс своїх обов'язків в соціальній сфері, нехтуючи найвищою соціальною цінністю – людиною, її життям і здоров'ям.

Ключові слова: глобалізація, інституційне забезпечення, нормативно-правове забезпечення, процедурно-процесуальне забезпечення, соціальна безпека, соціальна цінність.

The article is devoted to clarifying the place of social security in the context of globalization. It is pointed out that because of the process of globalization, there is a blurring of existing borders not only between states, but also between their worldview and value orientations, among which social security is of particular importance. Defining the formal place of social security in the context of globalization, the author concludes that the place of this security is characterized: by institutional provision of social security (universal and regional institutions); by regulatory and legal provision of social security (international legal acts of universal and regional significance); by procedural and processual provision of social security. Within the framework of understanding the actual place of social security in the context of globalization (the analysis is based on the resolutions of the UN Human Rights Council of 2021 No. 46/4, No. 46/10, No. 46/14, as well on the reports of special rapporteurs and notes of the UN Secretary-General on various issues of human social security), the hypothesis of a gap between the formal and actual place of social security in the context of globalization is substantiated. The conclusions of the article summarize the results of the study and also state that the actual place of social security in the context of globalization demonstrates that the subjects of globalization processes are not sufficiently concerned about social security issues (are ignore the complex of their duties in the social sphere, neglecting the highest social value – a person, his life and health).

Keywords: globalization, institutional provision, procedural provision, regulatory provision, social security, social value.

Постановка питання. На сьогоднішній день неправові, недемократичні та несоціальні держави перебувають у діалозі та відносинах з правовими, демократичними та соціальними державами, наслідком чого є культивування та обмін між ними соціально-правових цінностей цивілізацій різних (високих та низьких) порядків. Відтак, держави, в яких правопорядок забезпечує сталий розвиток особистості та суспільства (прояв цивілізації високого порядку), поширюють свої цінності на держави, в яких соціальна безпека людини ігнорується (прояв цивілізації низького порядку). При цьому несоціальні держави так само можуть поширювати власне бачення втілення ідеї людиноцентризму на соціальні держави, адже еволюція та деградація гуманістичних правових ідей в соціальній сфері є процесами, які: 1) можуть здійснюватися в одній і тій же державі паралельно; 2) не створюють блага, цінності, які не можуть у подальшому бути знищені, відмінені, знецінені. Результатом такого процесу є стирання існуючих кордонів не лише між державами, але й між їх світоглядом, ціннісними орієнтирами, серед яких особливого значення набуває соціальна безпека. При цьому, відповідна безпека є явищем, яке: 1) безпосереднім чином може досягатись за рахунок глобалізаційних процесів; 2) може характеризуватись негативними параметрами у результаті впливу глобальних, регіональних і локальних проблем, обумовлених глобалізацією. Таким чином, в умовах сьогодення, коли наша держава перебуває у стані стрімкої європеїзації національної правової системи, актуальним питанням наразі постає визначення місця соціальної безпеки в умовах глобалізації.

Аналіз наукових досліджень і невирішені раніше питання. Феномен глобалізації та його вплив на соціальну сферу інтересів людини, суспільства та держави вже прямо чи опосередковано розглядали українські та зарубіжні правники, економісти, політологи, соціологи та філософи, серед яких: З. К. Бжезинський, А. А. Гегедюш, О. В. Жадан, І. О. Кресіна, К. Кіс-Катос, С. Несстрьом, С. Сассен, А. В. Терно, С. Тюркен, Л. Г. Удовика та інші вчені. Враховуючи ці та інші наукові напрацювання вчених доходимо висновку, що вони можуть бути загальним орієнтиром для формування актуальної наукової думки про місце соціальної безпеки в умовах глобалізації, що є питанням, якому по сьогодні не приділяється належна увага.

Метою статті є з'ясування місця соціальної безпеки в умовах глобалізації. Для досягнення цієї мети слід виконати наступні *завдання*: 1) використовуючи формальний та реальний феноменологічні підходи, осмислити реальне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації; 2) охарактеризувати формальне та фактичне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації; 3) узагальнити результати наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу. Використання формального та реального феноменологічного підходу дає можливість дійти думки про наступні контексти

осмислення місця соціальної безпеки в умовах глобалізації:

1. *Формальне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації*, яке може бути визначено:

1) інституційним забезпеченням соціальної безпеки в умовах глобалізації. Глобалізація у загальному вигляді постає в якості «всесвітнього процесу, який охоплює усі сторони життя суспільства та зв'язує національні держави в єдину суспільну систему» [1, с. 434], що досить часто потребує створення наднаціональних інститутів, які здійснюють нормування відносин і процесів, контроль, нагляд та іншу управлінську діяльність відносно до держав, на яких поширено їх юрисдикцію. Не є виключенням також і питання соціальної безпеки, з чого можемо зробити такий висновок: міжнародні інститути, котрі були створені в рамках процесів глобалізації, визначають формальне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації. Слід зазначити, що вказаний висновок також впливає з абз. 5 п. 6 розділу I Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України 2020 року № 392/2020.

При цьому слід вести мову про такі групи міжнародних органів:

– універсальні інститути забезпечення соціальної безпеки в умовах глобалізації, а саме система ООН – органи, що: є частиною апарату ООН; створені у відповідності до міжнародно-правових актів, укладених під егідою ООН; спеціалізовані установи ООН. Головним чином: а) Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй, що є провідним агентством ООН з міжнародного розвитку, яке переслідує в якості основної мети викорінення бідності, а також зменшення нерівності; б) Рада ООН з прав людини, що є міжурядовим органом в системі ООН, який відповідає за: сприяння загальній повазі та захисту всіх прав людини по всьому світу; розгляд ситуацій, що пов'язані із порушенням прав людини; підготовку відповідних рекомендацій щодо припинення порушень прав людини, культивування поваги до прав людини; в) Дитячий фонд ООН, який спрямовує свої зусилля на те, щоби врятувати життя дітей, захистити їх права і допомогти їм реалізувати свій потенціал з раннього дитинства до підліткового віку, сприяючи таким чином забезпеченню соціальної безпеки дітей по всьому світу; г) Міжнародна організація праці, що є міжнародно-правовим органом, що ставить за мету просування принципів соціальної справедливості, міжнародно визнаних прав людини і прав у сфері праці, шляхом реалізації таких стратегічних завдань: просувати та проводити в життя основоположні принципи й права у сфері праці; розширювати можливості жінок і чоловіків для формування умов гідної зайнятості; збільшувати охоплення та ефективність соціального забезпечення для всіх; зміцнювати трипартизм, а також соціальний діалог;

– регіональні інститути забезпечення соціальної безпеки в умовах глобалізації, а саме: а) європейські інститути: *Рада Європи*, що є провідною організацією на континенті

в галузі прав людини, працюючи в тісному партнерстві з ЄС, ООН, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, а також з багатьма країнами-партнерами по всьому світу; *Європейський суд з прав людини* – «постійнодіючий міжнародний судовий орган, заснований Радою Європи з метою захисту громадян держав її членів та виявлення порушень положень тих самих прав та свобод, які прописані у Конвенції» [2, с. 55]; б) африканські інститути: *Африканська комісія з прав людини і народів*, яка є конвенційним органом (діє на підставі Африканської хартії прав людини та народів 1981 року та спрямована на: захист прав людини і народів Африки; просування прав людини і народів в африканських державах; тлумачення Африканської хартії прав людини та народів; *Африканський суд з прав людини і народів*, що розглядає справи з приводу порушення прав, закріплених в Африканській хартії прав людини та народів, а рішення цього суду є остаточними і обов'язковими для держав-учасниць протоколу вказаної Хартії, які його підписали [3, с. 51]; в) американські інститути: *Міжамериканська комісія з прав людини*, що створена в 1959 році в якості органу Організації Американських Держав та діє з метою розгляду скарг на порушення норм Статуту ОАД 1948 року, Американської декларації прав і обов'язків людини 1948 року, Американської конвенції з прав людини 1959 року; *Міжамериканський суд з прав людини*, створений у 1979 році для розгляду скарг на порушення прав, закріплених в Американській конвенції з прав людини а також тлумачення норм цієї Конвенції.

Таким чином, у сучасному світі на універсальному та регіональному рівнях наявні інститути забезпечення соціальної безпеки в умовах глобалізації, що: а) культивують стандарти прав людини, вимоги до мінімального рівня соціальної безпеки людини; б) контролюють їх впровадження зобов'язаними державами на нормативному та правозастосовному рівнях; в) складають рекомендації використання можливостей глобалізації для забезпечення більшого рівня соціальної безпеки людини, суспільства та держави;

2) нормативно-правовим забезпеченням соціальної безпеки в умовах глобалізації. Відповідне місце соціального забезпечення прослідковується в міжнародно-правових актах, в яких врегульовують різні аспекти соціального забезпечення, головним чином в таких документах:

а) міжнародно-правові акти універсального значення:

– акти ООН про соціальні права людини; Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року; Конвенції про права дитини 1989 року; Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів

та членів їх сімей 1990 року; Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 року та ін. міжнародно-правові акти;

– акти МОП про соціальні права працездатних осіб, зокрема: Конвенція про мінімальний вік прийому дітей на роботу в промисловості 1919 року № 5; Конвенція про рівну винагороду 1951 року № 100; Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення 1951 року № 102; Конвенція про дискримінацію в галузі праці та зайнятості 1958 року № 111; Конвенції про політику зайнятості 1964 року № 122; Конвенція про працівників з сімейними обов'язками 1981 року № 156; Конвенція про найгірші форми дитячої праці 1999 року № 182; Конвенція про захист материнства (переглянута) 2000 року № 183; Конвенція про основи, що сприяють охороні та гігієні праці 2006 року № 187 та ін. міжнародно-правові акти;

б) міжнародно-правові акти регіонального значення:

– міжнародно-правові акти європейського регіону: Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року; Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року; Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) 1990 року; Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу 1953 року; Європейська конвенція про соціальне забезпечення 1972 року; Європейська конвенція про встановлення 1955 року; Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 року; Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 року та ін. міжнародно-правові акти;

– міжнародно-правові акти африканського регіону: Африканська хартія прав людини та народів 1981 року; Конвенція, яка регулює конкретні аспекти проблем біженців в Африці 1969 року; Конвенція про захист внутрішньо переміщених осіб в Африці та надання їм допомоги 2009 року, Африканська хартія прав і добробуту дитини 1990 року; Африканська хартія молоді 2006 року й ін. міжнародно-правові акти;

– міжнародно-правові акти американського регіону, зокрема: Американська декларація прав і обов'язків людини 1948 року, Американська конвенція з прав людини 1959 року, Міжамериканська конвенція про попередження, покарання та викорінення насильства щодо жінок 1969 року; Міжамериканська демократична хартія 2001 року; Міжамериканська конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо осіб з інвалідністю 1999 року; Міжамериканська конвенція проти расизму, расової дискримінації та пов'язаних з ними форм нетерпимості 2013 року; Міжамериканська конвенція проти всіх форм дискримінації та нетерпимості 2013 року; Міжамериканська конвенція про захист прав людини людей похилого віку 2015 року та інші міжнародно-правові акти;

3) процедурно-процесуальним забезпеченням соціальної безпеки в умовах

глобалізації. Хоча осмислення сутності ролі соціальної безпеки в умовах глобалізації найбільш чітко прослідковується в процесі аналізу інформації про міжнародні органи та міжнародно-правові акти, утім, при цьому не можна також ігнорувати й тієї обставини, що відповідна роль безпосереднім чином може бути глибоко осмислена крізь призму дослідження того, як саме ці органи здійснюють нормореалізаційну діяльність. Означена діяльність в практичній дійсності об'єктивується у відповідності до: а) процедур (процесу) застосування міжнародно-правових документів; б) процедур звернення людини до міжнародних органів з метою захисту права на соціальну безпеку. У зв'язку із цим, слід зазначити, що всі міжнародні органи, які застосовують міжнародно-правові акти, в яких закріплюються соціальні та інші права, що сприяють соціальній безпеці людини, діють у відповідності до відповідних процедур, зокрема: а) на *універсальному рівні* створено та діють, наприклад: процедури Ради ООН з прав людини, прийняті її резолюцією «Інституційне будівництво Ради з прав людини ООН» 2007 року № 5/1; Настанови щодо подання індивідуальних повідомлень в договірні органи ООН; Керівні принципи ООН по боротьбі із залякуваннями та репресіями 2015 року; б) на *регіональному рівні* створено та діють, зокрема: Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини 1996 року; Правила ЄСПЛ 2021 року; Практичні настанови ЄСПЛ за критеріями прийнятності 2021 року. Схожим чином процедурно-процесуальне забезпечення соціальної безпеки в умовах глобалізації об'єктивоване й в інших регіонах світу.

2. *Фактичне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації.* Попри декларування пріоритетності соціальної безпеки в Україні та світі в умовах глобалізації (ця пріоритетність констатується на підставі визначення формального місця соціальної безпеки в умовах глобалізації), в дійсності забезпечення соціальної безпеки залишається фундаментальною проблемою, яка досить часто ігнорується в процесах глобалізації. Вказаний висновок ґрунтується на підставі аналізу:

1) резолюцій Ради з прав людини ООН, зокрема:

а) в резолюції «Права людини, демократія та верховенство права» 2021 року № 46/4 наголошується на тому, що пандемія коронавірусного захворювання (COVID-19) вимагає прийняття глобальних і інклюзивних заходів реагування, попри це національними урядами у відповідь на пандемію COVID-19 вживаються не завжди необхідні, не достатньо відповідні оцінюваним ризикам, а також не в повній мірі узгоджені із чинними нормами міжнародного права прав людини заходи [4, с. 40];

б) в резолюції «Питання про здійснення в усіх країнах економічних, соціальних і культурних прав» 2021 року № 46/10 зазначається, що «зростаючий економічний та фінансовий тягар, викликаний пандемією COVID-19, ще більше посилює нерівність,

збільшити масштаби бідності й голоду, що зверне назад з таким трудом завойовані досягнення в галузі розвитку і зменшить шанси на досягнення цілей в галузі сталого розвитку» [5, с. 60];

в) в резолюції «Забезпечення справедливого, недорогого, своєчасного та загального доступу всіх країн до вакцин у відповідь на пандемію коронавірусного захворювання (COVID-19)» 2021 року № 46/14 звертається увага на те, що «з початку впровадження вакцини більшість усіх введених вакцин були зосереджені в країнах з високим рівнем доходів, в той час як країни з низьким рівнем доходів все ще відстають в отриманні доступу до вакцин від коронавірусного захворювання (COVID-19)» [6, с. 74];

2) доповідей спеціальних доповідачів (в рамках наданого мандату) та записок Генерального секретаря ООН з різних питань соціальної безпеки людини, зокрема:

а) Доповідь Спеціального доповідача з питань крайньої злиденності та прав людини О. де Шуттера 2021 року № A/HRC/47/36, в п. 5 якої констатується, що ще «до початку пандемії коронавірусного захворювання лише 29% населення земної кулі були охоплені всіма гарантіями, згаданими в рекомендації МОП № 202, за винятком медичного обслуговування. Більшість людей – 55%, або ж 4 млрд осіб, – не мали жодного соціального захисту. Ще 16%, або ж 1,2 млрд осіб, користувалися лише частковим захистом, тільки 35% дітей (тобто приблизно одна дитина з трьох) користувалися допомогою для дітей, що дозволяють їм отримати догляд, харчування та освіту» [7];

б) Записка Генерального секретаря «Права осіб з інвалідністю» 2020 року № A/75/186, в якій зазначається, що за винятком окремих випадків підвищена увага до соціальної безпеки осіб з інвалідністю «поки не призвела до значного збільшення обсягу ресурсів, що виділяються на цільові програми та проекти, що передбачають забезпечення інклюзивності щодо осіб з інвалідністю або орієнтовані безпосередньо на осіб з інвалідністю» [8].

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, можемо дійти думки, що формальне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації є очевидно пріоритетним для суб'єктів, задіяних в глобалізаційних процесах, адже:

1) у міжнародно-правових актах на універсальному рівні та на регіональному рівні (зокрема, в європейському, африканському та американському регіонах): а) закріплюються різні соціальні права людини; б) на держави покладаються різноманітні кореспондуючі обов'язки з приводу охорони, захисту та відновлення таких прав, результатом чого є забезпечення належного рівня соціальної безпеки людей; в) наголошується на бажаності міжнародної співпраці держав з приводу забезпечення соціальної безпеки людини; г) передбачаються заходи відповідальності держав за порушення соціальних та інших прав людини, які шкодять соціальній безпеці людей.

2) на міжнародному рівні (головним чином, на універсальному та регіональному рівнях) створено та діють міжнародні інститути, що виконують нормотворчі, контрольно-наглядові, квазісудові та інші повноваження, спрямовані на наднаціональну підтримку процесів забезпечення соціальної безпеки людей в глобалізаційних й інших процесах. Задля цього також створено процедурно-процесуальні акти, у відповідності до яких ці міжнародні органи діють, та у відповідності до норм яких, до них можуть звертатись зі скаргами особи, які зазнали від дій (бездіяльності) та рішень держав шкоди для їх соціальної безпеки.

Поряд із тим, фактичне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації в дійсності характеризується тим, що суб'єкти глобалізаційних процесів не достатньо занепокоєні питаннями соціальної безпеки, ігноруючи таким чином комплекс своїх обов'язків в соціальній сфері, нехтуючи найвищою соціальною цінністю. У зв'язку із цим наголосимо, що неналежне фактичне місце соціальної безпеки в умовах глобалізації призводить до поляризації світу, збільшує негативний характер глобалізації та обтяжує наслідки від глобалізації у вигляді: а) збільшення кола соціально вразливих верств населення; б) звернення процесу розбудови сталого суспільства, що є фундаментом не лише для правової та соціальної, демократичної держави, але й потужної соціально орієнтованої економіки.

Виходячи із того, що соціальна безпека «тісно пов'язана з розвитком соціальної сфери, що охоплює весь простір життя людини» [9, с. 22], а гранично-критичні показники розвитку соціальної системи вказують на те, що суспільство перебуває у стані кризи, закономірним чином зростає рівень соціально-економічних ризиків [10, с. 28], можемо дійти висновку, що на сьогоднішній день фактичне місце соціальної безпеки повинно комплексно наближатись до формального місця такої безпеки. Подальше ігнорування цього світовим співтовариством і окремими державами (зокрема, найбільш економічно розвиненими) призводитиме до неспроможності держав, а також регіонів протистояти руйнівним демографічним, продовольчим, культурним й іншим кризовим явищам, які будуть поступово ставати новою реальністю соціально безвідповідального глобального суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хаустова М. Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації. *Форум права*. 2013. № 4. С. 430-440.
2. Гапон К. А. Підстави відмови у задоволенні звернення до Європейського суду з прав людини. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 грудня 2016 р.).

Київ : НАВС, 2016. С. 54-56.

3. Celebrating the African Charter at 30: A guide to the African human rights system. Pretoria : PULP, 2011. 65 p.

4. Human rights, democracy and the rule of law : Human Rights Council resolution 23.03.2021 № 46/4. *Report of the Human Rights Council*. New York : UN, 2021. P. 39-41.

5. Question of the realization in all countries of economic, social and cultural rights : Human Rights Council resolution, 23.03.2021 № 46/10. *Report of the Human Rights Council*. New York : UN, 2021. P. 59-63.

6. Ensuring equitable, affordable, timely and universal access for all countries to vaccines in response to the coronavirus disease (COVID-19) pandemic : Human Rights Council resolution 23.03.2021 № 46/14. *Report of the Human Rights Council*. New York : UN, 2021. P. 73-78.

7. Global fund for social protection: international solidarity in the service of poverty eradication : Report of the Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, Olivier De Schutter, 22.04.2021 № A/HRC/47/36. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/GetFileUndocs?Open&DS=A/HRC/47/36&Lang=E&Type=DOC> (дата звернення: 16.03.2021).

8. Rights of persons with disabilities : Note by the Secretary-General, 20.07.2020 № A/75/186. URL: <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/GetFileUndocs?Open&DS=A/75/186&Lang=E&Type=DOC> (дата звернення: 16.03.2021).

9. Данилишин Б. М., Куценко В. І. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник національної академії наук України*. 2010. № 1. С. 20-28.

10. Баланда А. Л. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 1. С. 25-28.